

ALBERONI OCH GÖRTZ

Av CLAUDE NORDMANN, Paris

I SEPTEMBER 1952 firade staden Piacenza tvåhundraårsminnet av Alberonis död. Det krävdes tvenne århundraden av litterära och historiska meningsbrytningar för att denne klockringare från staden i fråga, som blev kardinal och minister i Spanien, skulle få en lysande återupprättelse. Om man särskådar denna märkliga gestalt från det adertonde seklet, kommer man också lätt att tänka på Görtz, hans samtida, vars personlighet och politik erbjuder många jämförelsepunkter. Icke heller Karl XII:s minister har undsluppit häftig kritik. Först våra dagars svenska historiker ha genom sina grundliga undersökningar återskönt hans verk dess rätta värde.

Det har funnits en obestridlig parallellitet mellan dessa båda statsmäns inre och yttre politik. Deras yttersta mål voro identiska. De ville göra om det »europiska systemet», den politiska karta, som skapats genom freden i Utrecht och som icke stod i samklang med deras respektive staters intresse. Trots deras diplomatiska skicklighet och djärvheten i kombinationerna, som icke hejdades av några betänkligheter, misslyckades de bägge, besegrade av sina fienders övermäktiga antal och slumpens växlingar.

Överensstämmelsen i dessa båda ministrars politik har i första hand berott på att de haft att styra stater, som av omständigheterna försatts i tämligen likartat läge.

Spanien hade fått en knäck i det spanska tronföljdskriget och Sverige i det stora nordiska kriget. Efter många års strider påminde de om två avmastade fartyg med gapande hål i bordläggningen.

Spanien hade förlorat sina vidsträckta italienska besittningar, Belgien, Gibraltar och Minorca. Till England hade det måst överlåta asiento-privilegiet¹ och för den engelska handeln öppna mark-

¹ Asiento (sp.), fördrag, vanligen i betydelsen »asiento de negros», en överenskommelse varigenom en annan makt fick rättighet att under vissa villkor ensam införa neger-slavar i Spaniens amerikanska kolonier.

naderna i sitt amerikanska välde. Den inhemska spanska handeln åter hade råkat under främmande förmyndarskap. Krediten hade försvunnit. Man avvaktade galeonernas ankomst för att kunna betala ut lönerna till ämbetsmännen och armén. Den senare var obetydlig till sin styrka och illa underhållen ifråga om såväl kläder som proviant. Någon flotta existerade varken i Medelhavet eller på Atlanten; de rikaste provinserna hade lidit svårt av kriget och jorden brukades på undermåligt sätt. »På 20 mils omkrets finns icke en gård, icke ett träd, icke en frukt. Så ser det land ut, som fordom härskade över Europas bördigaste områden» (Alberoni).

Sverige hade efter Poltava förlorat större delen av Finland, Karelen, Estland, Livland, Pommern, Bremen och Verden, med andra ord nästan allt av sina östersjöbesittningar. Dess situation vid Östersjön påminde om Spaniens vid Medelhavet. Sveriges handel hämmades av dess fiender kring Östersjöns stränder. Det fick se sina avsättningsmöjligheter för trä, koppar, järn och tjära försvinna en efter en. Ryssland hade blivit en farlig konkurrent till Sverige och erbjöd dess gamla kunder trä och järn 20 % billigare. Den svenska flottan var till stor del förstörd eller skadad. Den ännu kämpande armén led brist på det nödvändigaste.

Men framför allt var den finansiella situationen tragisk. Skattkammaren var tömd och skattetrycket mycket hårt. Bergshanteringen hade nästan avstannat och hungersnöd hotade.

Likväl bör man ej låta förleda sig att alltför mycket svartmåla läget vare sig i Spanien eller i Sverige, även om det varit tradition att så göra. Den förstnämnda makten hade befunnit sig i ekonomiskt bottenläge omkring 1680. Kriget hade stimulerat näringslivet, särskilt i Katalonien. Rikets minskade omfång skapade möjligheter för koncentration, och en inre uppryckning föreföll icke längre otrolig. På liknande sätt förhöll det sig med Sverige. Det var ej så i grunden krossat som dess motståndare antog. Det hade ännu i behåll de områden i söder, som tidigare erövrats från Danmark, och bergverken likaväl som textilfabrikerna i Stockholm, Norrköping och Göteborg voro alltjämt intakta. Både Spanien och Sverige skulle alltså trots den yttre svagheten än en gång kunna spela en betydande roll i Europa, dock under förutsättning att starka händer grepo regeringstömmarna.

Alberoni och Görtz tillhörde samma generation. Den förstnämnde var född i Piacenza 1664, den senare i Franken 1668. Men de fram-

gingo ur helt skilda miljöer. Julius Alberonis far var trädgårdsmästare och hans mor hade förtjänat sitt bröd med att spinna lin; Georg Heinrich von Schlitz, kallad von Görtz, var son till en kejserlig baron och en Minningerode. Till det yttre påminde de föga om varandra. Alberoni var liten och korpulent med ett kolosalt huvud och genomträngande ögon, och hans sätt att gå tedde sig icke olikt en lantprästs. Görtz däremot var storväxt och smärt, vilket ytterligare framhövdes av uniformen och de höga stövlarna, en utpräglad junkertyp. Men ett hade de gemensamt. Varken den ene eller den andre ingav sin samtid något förtroende. De ansågos bägge för skurkar och filurer. Man tilltrorde dem de avskyvärdaste brott. Dubois påstod om Alberoni, att han ville betraktas såsom »Konungarnas gissel» och riksrådet Mauritz Vellingk yttrade om Görtz, »att om han haft tillgång till fem personer av samma kaliber som han själv, han skulle ha kunnat bedra hela Europa».

Men låt oss icke påverkas alltför mycket av dessa personliga omdömen. Det är obestridligt, att de bägge visste att när situationen så krävde ge prov på utomordentlig skicklighet. Smidiga diplomater förstodo de att för sin omgivning dölja sina verkliga avsikter. De hade en stor svaghet för hemlighetsmakeri och älskade intriger. Men det måste också erkännas, att denna förställning ofta var en nödvändighet i de prekära lägen, vari de med korta mellanrum befunno sig. Ärelystna till karaktären skulle de icke ha lyckats förskaffa sig Filip V:s och Karl XII:s gunst utan att tränga undan och offra sina motståndare. Alberoni hade låtit onåden drabba prinsessan Orsini, finansministern Macanaz och kardinal del Giudice; Görtz hade för sin del befriat sig från holsteinarna Wedderkop och Bassewitz. Därtill kom, att de också i egenskap av främlingar hotades av mot dem fientligt stämde fraktioner. Den kungliga ynnesten allena utgjorde grunden till deras maktposition. De voro därför tvungna att ständigt räkna med sina herrars åsikter och tycken, även då dessa icke sammanfölla med deras egna. Tålmod var icke det mest framträdande draget hos Elisabeth Farnese, Spaniens mäktiga drottning, eller hos Karl XII.

Så kom det sig, att fastän Alberoni bekläddes med kardinals-purpurn och Görtz blev den mäktigaste mannen i Sverige näst konungen, de bägge tvungos att medverka till förhastade handlingar. I mars 1716 trängde den svenska armén in i Norge och samma år i augusti steg den spanska i land på Sardinien. De båda ministrarna befunno sig då blott i början av sina reformer. Alberoni lät prägla nya realer, medan de gamla myntsorterna i Anda-

lusien, Kastilien och Katalonien förlorade hälften av sitt värde; den nya myntenheten på två realer var mycket svårare att efterapa och förklarades gälla i hela det spanska väldet. Vad Görtz beträffar känna vi ju väl till hans beryktade kopparmynt, avsedda för bruk inom landet.

De sökte bägge så mycket som möjligt skona bönderna. Alberoni lät minska pålagorna i Aragonien, Valencia och Katalonien.² Liksom Görtz lät han uppföra kungliga sädesmagasin. Skeppsbyggeriet var föremål för bådats omsorger. Lärjungar till Colbert sökte de komma över så mycket kapital som möjligt genom att driva upp exporten och skära ned behovet av utländska produkter. »I vilken förvirring har jag icke funnit detta land», skulle Alberoni utropa, och Görtz var icke sämre: »Jag kan lugnt påstå, att det är just sedan jag kom hit, som det blivit ordning på ekonomien» (brev t. v. Müllern 12 mars 1718).³

Om de beträffande de inre affärerna voro före sin tid, vilade deras utrikespolitik på en lång diplomatisk tradition. Födda under 1600-talets senare hälft hade de erfarit Frankrikes dragningskraft. Frankrike var då Europas främsta makt. Ludvig XIV var föremål för bägges beundran. Alberoni hade som ombud för familjen Farnese tjänat under marskalk Vendôme och rönt äran av att bli presenterad för den allra kristligaste konungen. Görtz, som befunnit sig i schleswig-holsteinsk tjänst, innan han kom i svensk, ansåg Frankrike som en naturlig bundsförvant. Frankrike betraktades som en motvikt mot den kejserliga hegemonien i Tyskland. Alberoni skulle aldrig glömma familjen Farnese i Parma. På samma sätt skulle Görtz alltid erinra sig holstein-gottorparna i Schleswig. Omfattande den westfaliska fredens principer upphörde de aldrig att misstro huset Österrike.

Görtz å sin sida underhöll aldrig några särskilt intima förbindelser med Preussen, trots sina resor till Berlin 1713—14 och 1717. Fredrik Wilhelm I och hans ministrar Ilgen och Knyphausen misstrodde honom. Vad baronen beträffar gav han uttryck åt sina tankar i ett brev till Frankrikes ambassadör i Sverige: »Det finns ingen möjlighet att göra upp en fast förhandlingsplan med denne furste, till den grad är detta hov ombytligt och man kan på inga villkor lita på det» (till La Marek 8 april 1718).

² Lettre à un marquis de Gênes par un prélat de Rome (1721). (Ms. 4680—657 H. F. Bibl. de l'Arsenal, Paris.)

³ De i denna uppsats anförda skrivelserna från Görtz finnas i Görtzska samlingen på Riksarkivet i Stockholm.

I fråga om England kunde varken Alberoni eller Görtz uppvisa några varmare känslor. Dess kommersiella övervikt måste de motvilligt erkänna; dess välde på haven väckte deras svartsjuka. Men positiva till sin läggning hade de förstått att ta lärdom av de senaste striderna. Såväl Alberoni som Görtz visade länge konsiderationer mot Storbritannien. Alberoni avslöt ett handelsfördrag med England i december 1715, som tillförsäkrade honom handelsförmåner i Sydamerika, och Görtz underhandlade ända till sin död med engelsmännen trots Karl XII:s ovilja mot huset Hannover. Fabrices mission är alltför väl känd genom Chances arbeten för att här rekapituleras. I ett brev till Vellingk i augusti 1717 skrev Görtz: »För egen del skulle jag hålla mig till engelsmännen vilka skäl de än givit mig att hata dem. Och när allt kommer till kritan måste vi förr eller senare finna en utväg ur svårigheterna och den erbjuder sig endast genom tsaren eller genom England. Alla andra skulle icke föra oss långt. Men lyckas vi försäkra oss om ett av dessa alternativ skall vi kunna slå ned alla de fiender, som ännu står oss emot.»

Man torde uppmärksamma, att baronen i det citerade brevet, i vilket han uttalar sig med så stor frispråkighet, icke med ett ord nämner kabinettet i Versailles. Anledningen är att den franska politiken hade ändrat kurs efter Ludvig XIV:s död den 1 september 1715. Hertigens av Orléans regentskap medförde en första omkastning av allianserna. Frankrike övergav gradvis sina gamla maximer och sina traditionella allierade Sverige och Spanien för att i stället sluta upp vid det engelska parlamentets sida. Detta hade Görtz mycket väl insett, då han befann sig i Paris i januari—februari 1717. I sin »Mémoire sur la France» förkunnar han: »Man kan inte längre räkna på detta hov och dess gamla grundsatser. Regentens personliga tycken äro nu avgörande i allt. Tronföljden och hans egen storhet bestämma hela hans handlingssätt. Ju mer man åstundar en sak, ju mer ängslas man att gå miste om den och därför vill man stå väl med alla. Men som man tror, att England har det största inflytandet i tronföljdsfrågan, kommer man förvisso att offra alla de andra vännerna för just den vänskapen.» Och trots det svensk-franska fördraget av den 3 april 1715 lät Frankrike be sig både en och två gånger, då det blev fråga om till Sverige utlovade subsidiebetalningar, fastställda till 300 000 écus i kvartalet. Marskalk d'Uxelles, president i utrikeskonseljen, och Noailles, som stod i spetsen för finansförvaltningen, slösade med löften och vänskapsbetygelser, men icke desto mindre kunde

Görtz blott erhålla vaga förespeglingar av den beryktade Law, chef för den nya banken, vilken enligt baronens egna ord »disponerade nästan över alla pengar, som funnos i Frankrike, och som dessutom stod särdeles väl till boks hos regenten».

Vad Alberoni beträffar, måste han ta med i beräkningen den misstämning Filip V hyste mot hertigen av Orléans, som under spanska tronföljdskriget konspirerat mot honom och haft funderingar på att bemäktiga sig den spanska kronan. Och efter Ludvig XIV:s död hade denna spänning endast vuxit sig starkare; Filip V ville återta sin förklaring att avstå från sina arvsanspråk på Frankrike, i den händelse den klene Ludvig XV skulle ryckas bort, och Elisabeth Farnese krävde för sina barn successionen till Toscana, Parma och Piacenza.

Så tedde sig de bägge statsmännens ställning till Europas stormakter. Alberoni och Görtz måste söka nya kombinationer — och valet var mycket begränsat.

Mot slutet av år 1717 föreföll det Görtz, som om Ryssland, den nya stormakten i Europa, var det enda land, som skulle kunna motivera en kursförändring i Sveriges politik. Han beslöt därför att söka avveckla fientligheterna för att få händerna fria mot Danmark och — om det skulle visa sig nödvändigt — mot Hannover och Georg I:s England.

Denna djärva idé tilltalade genast Alberonis livliga ingenium. »Europas system är ännu icke skapat. För att göra det, fordras krig. Om det blott är fred med Turkiet och de nordiska furstarna sluta sig samman, kommer ärkehertigen (Karl VI) att få ännu mer att tänka på» skriver han till finansminister Rocca i Parma.

Men innan denna säregna union hann ta form, skulle man få se den jakobitiska komplottens invecklade nät knytnas från den ena ändan av Europa till den andra. Det blev de landsflyktiga Stuarternas partigångare, som kommo att tjäna som förbindelselänk mellan S:t Petersburg, Stockholm och Madrid.

Det var hertigen av Berwick, naturlig son till Jakob II och en av tidens främsta fältherrar, som först kom på idén att utnyttja Karl XII:s lant- och sjöstridskrafter till förmån för pretendenten Jakob III, även kallad Chevalier de S:t Georges. Han antog, att det skulle vara en lätt sak att ordna, då överfarten mellan Göteborg och skotska kusten under gynnsamma förhållanden endast behövde ta 48 timmar i anspråk. Denna plan gjordes upp under de sista månaderna av drottning Annas regering. Drottningen

hoppades i hemlighet på en restauration för sin bror Jakob Stuart. Berwicks memoarer ge vid handen, att man genom sekreta sammankomster vid Ludvig XIV:s hov arbetade i samma riktning. Den svenske ambassadören i Paris, Erik Sparre, trodde att projektet skulle bereda Karl XII möjlighet att krossa Georg I, den nye konungen av England. Sparre hade hemliga överläggningar med jakobitiska agenter såsom den irländske generalen Dillon och earlen av Mar. Han avsånde t. o. m. till Stralsund en chifferdepesch i vilken han utvecklade möjligheterna för en karolinsk intervention i Skottland (till von Müllern 11 juli 1715).

Karl XII var emellertid då ej beredd att företa en dylik expedition, då han var fullt sysselsatt med försvaret av Stralsund och de sista områdena i Nord-Tyskland.

Utan materiellt stöd utifrån misslyckades ömkligen det jakobitiska försöket att åstadkomma en resning i västra England och i de skotska högländerna (november 1715—februari 1716). Pretendenten hade blott beträtt den skotska jorden för att omedelbart där-efter nesligen inskeppa sig på ett franskt fartyg.

Under tiden hade hertigen av Orléans blivit regent. Han ansåg den jakobitiska saken förlorad och upphörde så småningom att stödja den ekonomiskt. Med Frankrike förlorade Stuartarna sin mest energiske förespråkare.

Sålunda på alla håll lämnade i sticket vände jakobiterna sina blickar mot Görtz. Denne visade sig icke ointresserad av de förslag, som förmedlades av svenske ministern Carl Gyllenborg i London. Görtz hoppades kunna slå mynt av det jakobitiska projektet, göra förmånliga avtal med engelska och skotska köpmän samt i parlamentet skapa svårigheter för Georg I:s hannoveranska politik. Man torde här ha anledning att erinra sig hans korrespondens med Gyllenborg från september 1716 till februari 1717 och hur den uppsnappades och offentliggjordes av den engelska regeringen. »The Swedish plot» kvävdes i sin linda, Gyllenborg arresterades i London, Görtz i Arnheim efter dramatiska händelseförlopp. Den senare beslöt att hädanefter lämna den jakobitiska komplotten åt sitt öde.

Efter att på slottet Loo i Holland ha sammanträffat med tsaren tog Görtz itu med sitt stora projekt att försona Ryssland och Sverige. De förberedande förhandlingarna på Åland, »l'île enchantée» såsom Görtz benämner ön, ha varit föremål för detaljerat studium av Hartman och Stig Jägerskiöld. Därav framgår, hur jakobiterna följde dessa försök till närmande med ängsligt intresse.

De kände sig lättade, då de av doktor Erskine, tsarens förtrogne, fingo mottaga försäkringar om kejsarens av Ryssland gynnsamma inställning. Sir John Erskine, den förstnämndes broder, skrev i maj 1716 från Hamburg till general Hamilton, som befann sig i Karl XII:s närhet, för att förmå honom att påverka konungen till Jakob III:s favör. I juli 1717 mötte hertigen av Ormond, jakobiternas ledare, tsaren i Spa. Vidare korresponderade agenten Jerningham och general Poniatowski, Karl XII:s förtrogne, regelbundet i samma syfte. Sir H. Stirling tog upp ämnet inför tsaren i början av år 1718 och denne föreslog, att Ormond, som då befann sig i Mitau, skulle bege sig till Sverige. Men Karl XII vägrade att mottaga honom och Jerninghams mission i Sverige — vintern 1717 — hade då redan misslyckats. Denne träffade emellertid i S:t Petersburg vicekanslern Sjafirov, som å tsarens vägnar rådde honom att träda i brevförbindelse med Görtz. Han skrev sålunda till denne den 9 juni 1718: »Om Ni kunde bringa till ett lyckligt slut det Ni för ögonblicket har för händer, skulle Ni inom kort få äran av att se rättvisan i vår sak triumfera och Ni skall stödjas av ett folk, som drivits till det yttersta, och röna bistånd av en mäktig furste.»

Den »mäktige furste», som Jerningham hänsyftar på, kunde inte vara någon annan än tsaren, men jakobiterna hoppades också på hjälp från konungen av Spanien. Vid tiden för tillkomsten av Berwicks projekt hade de invigda beslutat att med Ludvig XIV:s samtycke ge Filip V del av detsamma. Kort före sin död skrev Ludvig till sin sonson och anbefalldes honom att skicka 400 000 crowns till jakobiterna, och Filip V hade i enlighet därmed sänt pengar till änkedrottning Maria av England.

Planen på en landstigning i England lanserades också av Eon, en av direktörerna för Asientokompaniet, vilken då befann sig i London.⁴ Senare, då pretendenten vistades i Avignon, uppvaktade jakobiterna Alberoni för att av honom utverka en tillflykt i Spanien åt James Stuart. Sir Patrick Lawless erhöll det delikata uppdraget att övertala den lättretlige abbén, som icke i högre grad än Görtz hyste något förtroende för dessa outtröttliga tiggare. Jakobiterna läto sig ej nedslå av den avsnäsning de rönste av Alberoni. Père Daubenton, Filip V:s jesuitiske bikt-fader, lät dem förstå, att den enda möjligheten att beveka Alberoni vore att åt honom förvärva kardinalsvärdigheten. Det slumpade sig så väl,

⁴ Dubois till statssekreteraren James Craggs. (Craggs Papers. Stowe Ms. Fol. 35—39. Brit. Mus., London.)

att Jakob III just befann sig i Rom, och denne lyckades till sist förmå Klemens XI att bekläda Alberoni med purpurn (juni 1717). Den nyblivne kardinalen lät försäkra pretendenten om sin tillgivenhet för framtiden.

Jakobiternas förhoppningar växte. Alberonis maktställning föreföll starkare än någonsin. Spanien hade bemäktigat sig Sardinien och en flotta låg segelklar i Barcelona för färd till okänd plats. Om det gällde Sicilien eller Neapel, visste ingen. Att förena Alberoni och Görtz i en segerrik kamp mot England och Österrike var jakobiternas mål. Alberoni skulle bestå pengarna och skeppen, Sverige soldaterna.

Har Alberoni brevväxlat med Görtz under dennes vistelse i Paris januari—februari 1717? Voltaire besvarade frågan jakande, men i senare tid har man förnekat det. Det förefaller högst sannolikt, att den »miljon» Alberoni skulle ha ställt till Görtz' disposition vid detta tillfälle icke är något annat än en fabel. Men det är troligt, att Görtz varit föremål för närmanden från den spanske parisambassadören Cellamares sida. Baron Hogguer, en bankir med svenskt påbrå och trägen gäst på svenska ambassaden i Paris, försäkrar i sina tryckta memoarer, att han med Görtz diskuterat ett projekt om allians mellan Spanien och Sverige. Alberoni skulle ha erbjudit sig att ge Sverige en subsidiesumma på 300 000 piaster i månaden. Ett brev, som Baraudon citerar i sitt verk »La maison de Savoie et la Triple alliance», förtjänar att uppmärksammas: »Begagna Er av kurtisanerna», heter det där, »och av alla medel jag anfört för att öka våra anhängares antal i Frankrike. Dessa kvinnor ha förmågan att ställa sig in, de äro mycket förfarna och piastrarna skola fullborda verket. Vad mig själv beträffar är jag ivrigt sysselsatt med att närma Spanien och den Ottomanska Porten ... samt med att göra Italien fritt från det tyska elementet, medan Ni preparerar en förening mellan tsaren och Er herre mot engelsmännen.»⁵

I alla händelser framlade Cellamare ett förslag till subsidiefördrag för Poniatowski, som i februari 1718 i Paris sammanträffade med Alberonis vän Monti. Cellamare höll Alberoni underrättad om dessa förhandlingar, och denne svarade, att Filip V med nöje skulle se en så intim allians som möjligt mellan Sverige och Spanien.⁶ Och Poniatowski skrev den 12 maj 1718 till Görtz: »Det

⁵ Det kuriösa brevet från Alberoni till Görtz citeras efter en not i Mémoires et documents. (Espagne. Vol. 151, s. 9. Aff. étr. Paris.)

⁶ Espagne. Vol. 277 (4 avril 1718). (Aff. étr. Paris.)

kommer alltjämt förslag från spanskt håll. Man talade med mig därom i Frankrike, och Beretti Landi (Spaniens ambassadör i Paris) har försäkrat både Preis (svenskt sändebud i Haag) och mig, att pengar icke skulle fattas oss, blott vi handlade efter gemensamma linjer.»

Isaak Cronström, född i Sverige men sedermera i holländsk tjänst, höll från Paris Görtz underrättad om Cellamares göranden och låtanden. Han följde uppmärksamt arméns och flottans förberedelser i Medelhavsområdet och berättade för Görtz om markis de Nancrés och minister Stanhopes missioner i Madrid. Genom denne korrespondent erhöll Görtz kunskap om hur impopulär regentens styrelse var i Frankrike. Samma visor upprepades av den holsteinske residenten Du Mont i Paris och av Preis i Haag i så tydliga ordalag, att han liksom Alberoni begynte dela den jakobitiska falangens illusioner. Trots kvadruppelliansen, som både han och Alberoni motsatt sig av alla krafter, hoppades han, att Frankrike icke skulle träda i aktion mot Spanien.

Också chevalier de Folard, pensionerad krigare och militär skriftställare och även konspiratör, när det så lämpade sig, ej obevandrad i svenska förhållanden, då han tvenne gånger besökt Sverige, strävade att befästa Görtz i denna tro. Folard invecklades i Cellamares machinationer och gjorde stora ansträngningar för att värva irländare och skottar för Görtz' och Alberonis räkning.⁷

Görtz fick sig likväl tillräcklig tid tillmätt för att före sitt fall få vetskap om den spanska flottans nederlag mot engelsmännen vid Passero, förspelet till det fransk-engelska kriget mot Spanien.

Den orubblige Alberoni lät sig emellertid icke nedslås av denna dystra nyhet att döma av det brev han skrev till hertigen av Parma och som uppsnappades i Paris den 16 september 1718: »Om affären — Ni vet vad jag talar om — sköts väl, skall kanske nordanvinden kasta Englands krona överända och skaffa oss revansch.»⁸

En månad senare skickade Görtz till Spanien sekreteraren Klinckowström, som gjorde ett långt uppehåll i Paris, där han träffade Cellamare, varpå han begav sig till Bretagne, centrum

⁷ Från Folard till Görtz 27 febr. 1718 (»kardinal Alberoni är en mycket god vän till mig...»), 24 maj och 18 juli 1718. (Görtzska samlingen, vol. 9.) Se också Ms. Folard (I. f. 13 a; Kungl. biblioteket, Sthlm.)

⁸ Espagne. Vol. 269, fol. 5. (Aff. étr. Paris.) Den nordiska alliansen skulle omfatta Sverige, Ryssland och Preussen. (Espagne. Vol. 182, Cellamares memorial till Schleinitz, fol. 250—255. Aff. étr. Paris.)

för den spansk-jakobitiska agitationen. I Spanien hade han överläggningar med Ormond och Alberoni. Han hyste planer på att på Madagaskar värva kapare för ett spansk-svenskt företag mot England.

Alberoni avfärdade till Sverige först sir Patrick Lawless, därefter agenten Bagenal. Men så kom slaget — Karl XII:s död. Kardinalen kunde i ett brev till Rocca icke undertrycka sin grymma missträknung över olycksskottet vid Fredriksten: »Jag har mottagit den ödesdigra nyheten om konungens av Sverige död. Det är tydligt att en illvillig konstellation är rådande» (30 januari 1719). Alla jakobiterna uttryckte sig på liknande sätt, då de fingo underrättelse om konungens bortgång.

Som bekant sökte Alberoni efter Görtz fall ensam realisera det jakobitiska projektet trots hotet mot Spanien av de framryckande franska trupperna. Stormarna skingrade hans flotta utanför Cap Finisterre, och de spridda spansk-jakobitiska skaror, som debarkerade i Skottland, blevo slagna vid Glenshiel den 10 juni 1719.

Ministären Alberoni överlevde ej länge ministären Görtz. Alberoni jagades ut ur Spanien den 5 december 1719, men lyckligare lottad än den tyske baronen lyckades den italienske trädgårdsmästarsonen vinna sin process inför sina romerska domare och avled icke förrän 1752. Han fick sålunda uppleva, att österrikarna fördrevos ur Parma och Piacenza.

För sina samtida tedde sig Alberoni och Görtz som tvenne meteorer. Populär hade ingen av dem varit, icke heller förstådd, men i hemlighet hade många beundrat deras djärvhet. För en kort tid hade de varit nära att skapa en motvikt mot Englands växande makt och förmått Ryssland att för ett ögonblick hejda sig på sin väg framåt.